

formai érés is követi.

Flórián Tibor verseit mintegy az örmény város hitbuzgó levegője járja át. Kötetéhez (*Felhők fölött, felhők alatt*. Hittel kiadás, Cluj. 1935.) Reményik Sándor irt előszót. „Felhők alatt folyik többnyire az élet, — mondja az előszó. — Felhők fölött szárnyal a művészet. Felhők alól felhők fölé: ez mindenn igaz művészet útja. Minél sötétebb a valóság a felhők alatt: annál tisztább, tündöklőbb sugárnak kell ráhullania a felhők fölé.” Ezt a légköri esztétikát igen sinyli Flórián. Kapcsolata az emlegetett valósággal fölöttébb légies. „Céltalan utas” — mondja magáról, s a jellemzés valóban találó. A valóság társadalmi megjelenéséről s a korról csak közhelyes általánosságokat tud: „Az ércemberek ideje ez. — Döngenek dübörögve a büszke érc mellek... — Ágyazd hát magad — mély tárnákba, — finom füled nem bírná — e zürös zajt...“ (*Ercsájú a csecsemő is*). A kor valósága csak klisészerűen jelenik meg verseiben s csak begubózó tagadásra talál. Az ihlet valami szétfolyó spiritualizmusban olvad fel. Temetők, halottak, a végtelen, a csillagok s a halhatatlanság váltakoznak költészetében emelkedett szándékkal, de mint kellékek tulságosan igénybeveszik a versesztétika teherbírását. Vázlatszerű verseiből a gyakori metafizikai tűnődés kiűzi az élet érzéki képeit s könnyelmű lapdázásra csábítja az elvont fogalmakkal. Ez pedig nagyon is versek rovására megy. A vers elvégre nem bölcséleti értekezés, s a költő nem tévesztheti össze a szárnyalást a fellengzéssel. Szerelmes verseiben is elmélkedik, mint valami csábuló kispap: „Emésztő, izzó örületem... — Én a végtelent keresem — és rád találtam. — A végtelent, — mondd — tebenned találtam? (*Föllobogni látlak*) *Fülek felé* c. prózaverse megkapó bensőségét is lerontja a befejező frázis: „— az örökkévalóság felé.” Flórián az örökkévalóságot úgy melékel a verseihez, ahogy a harctéri halálhoz a megdicsőülést szokták. Felvidéki pillanatképei is csak a réveteg átutazót mutatják; röpke táj-villanások vonatablakból vagy nyugvószékből nézve. A felhők alatti sötét valóságtól ezek is épp oly' távol vannak, mint a költészet szerencsésebb égtájaitól.

Korvin Sándor

HARMADIK MAGYAR HUMANIZMUS. A háborúutáni Európa polgári szellemiségében egyre több szó esik az új humanizmusról, mely napjainkban már életformáló igénnyel lép fel (Benda, Zweig). Ennek az új humanizmusnak, mely időrendben immár a harmadik, magyar hirdetői azok a huszegynéhány éves fiatalok, akik az *Apollo* (Irodalmi és tudományos folyóirat) körül csoportosultak. *Gál István*, a folyóirat szerkesztője „A virtuális Középeurópa“ c. program cikkében a következőket írja: „Az Apollo legitimációja a harmadik humanizmus magyar hirdetése. Eredetileg a Középeurópa címet kapta és feladata lett volna a magyarság és a környező népek szellemi közeledésének előmozdítása. Hiábavaló és felelőtlen vállalkozás azonban a jelenlegi leverő látványra szoritani az érdeklődésünket és ennek alapján jelölni ki a teendőket.” Majd tovább: „Az Apollo célkitűzése tehát hármas: a példaadó klasszikus antikvitás szolgálata, a magyar antikvitás felderítése és a középeurópai összehasonlító tudományok megindítása.”

A humanizmus történeti fogalom. Először közvetlenül a renaissance után jelentkezik és az újkori szellemiség csiráinak hordozója lesz. A természet felé forduló és a természettudományok izétől megrészegetett emberen növi ki magát hatalmas szintézissé. Nem is szűnik meg azután egy pillanatig sem kísérteni a reformáción, Descarteson és Erasmuson át a 19. századeleji romantikáig, a Humboldt, Goethe, Hölderlin és Novalis grecizmusáig. Napjaink humanizmusa, mely különös erővel a

háború után jelentkezett, ennek a keresésnek, élni akarásnak az öröksége.

Érdekes történelmi tény és bizonyára nem véletlen, hogy a humanizmus és romantika történetileg egyidőben, vagy közvetlenül egymást váltva jelentkeznek. A romantikus korok, helyesebben a romantika, mindig társadalmi átalakulások nyomában, a szociális és szellemi forradalom tüneteként lép fel. A romantikus korok a keresés korszakai, az új tartalomtól terhes élet és a ráépülő szellemiség út- és formakeresése. Ennek a keresésnek ellenhatásaként jelentkeznek a rombolás, a polgári esztétika „formarombolása“. Szemben a klasszicizmus kihűlt megbékélt-ségével, a bölcs intellektus művészetével, a romantika az ösztön, az érzékek, az intuíció művészete, mely az élet maradéktalan kiélésére törekszik. Az életkeresésnek, az élni akarásnak, a bőven áradó életnek a művészete ez.

Es itt, valójának legmélyén, legigazibb mivoltában érintkeznek a két fogalom egymással. A humanizmust is az életkeresés, a totális élet utáni vágy jellemzi. A humanizmus virágzása is ilyen történelmi váltókorok idejére esik. Gondoljunk a renaissancera, az újkori individualizmus filozófiai kezdeteire, Descartesra, a hitbéli individualizmusra, a reformáció korában Erasmusra és a polgári forradalmak romantikájának humanistáira. Így a humanizmus, ha tekintetbe vesszük történelmi egymásmellettségét és más egyező jegyeiket a romantikával, nem ment a gyanútól, hogy a romantikával nagyban azonos gyökerekből táplálkozik.

A humanizmus lényegénél fogva (talán itt is rokon a romantikával) nem terem átfogó szellemi közösségeket. Szűk csoportokra, exkluzív egymásközöttségekre apellál csupán. Nyíltan is hirdetik a folyóirat első számában: „Umbræ profundæ summus, non bos, sed Doctos quaerit opus.“ Így az az eset áll elő, hogy a fogalom immanens természetéből erényt és progromot kovácsolnak. A szellem választottjaihoz szólnak csupán, akik hajlandók őket követni magános útjukra a megtagadott kultúra magasabbrendű élményeiben.

Melyek tulajdonképpen az új humanista szellemiséget megindító és kiformaló okok? A XX. század elejének tőkés tempója soha nem látott méreteket ölt. A racionalizált géptechnika fortisszimója bõmből végig Európán. A gép, mely kezdetben az ember győzelmét volt hivatva elősegíteni, fölébe kerekedett, az élet legyőzője lett. Nem több már az ember egyszerű gépalkatrésznél. Az a kor ez, melyben minden dolog, a szellemiek értékét is, kizárólag a hasznosság szabja meg. Az ember egyedül didereg érzelmeivel a nagy magánosságban, miket vaskapcsok módjára sajtól ki belőle a racionalizált, ellenségessé vált élet. Kettészakad az egységes élet, a ráció lesz a megölője. Az imperialista éhség egymás ellen uszítja a népeket, nacionalista hullám söpör végig az egész világon. Ezt a polgári racionalizmus által szétört életet akarja a humanizmus a görög szellemben egyesíteni. Az egység, a totális élet utáni szükségérzet a megindítója ennek a humanizmusnak. Azért üdvözlük Bergsont, ki felszabadította a gondolkodást a racionalizmus alól, ezért beszélnek a „megtagadott kulturáról“, „álbarbarizmusról“, „jelenben didergőkről“ és az egzisztenciális filozófiáról.

Más kérdés természetesen, hogy hogyan fest ez a humanista program a valóságban. Programjuk: a Középeurópa-közeledés szolgálata és a magyar anttkvitas felderítése — hogy tovább ne menjek — a múlt századeleji magyar romantika hagyománya. Éppen úgy, ahogyan hagyományos az az óvatosság, mellyel vélt szellemi függetlenségüket védik és a leverő látványt nyújtó valóságtól elfordulva, középeurópai feladatai-

kat, — úgy vélik — „Európa évezredek és a magyarság évezredes hagyományának helyes számtana határozza meg.“

Könnyű és úgy hisszük olesó feladat lenne ennek a vélt szellemi függetlenségnek a tehetetlenségi célirányosságát dialektikus módszerrel kimutatni. Ehelyütt csak annyit, hogy a függetlenség is hovatartható, a céltalanság is cél és az iránytalanság is irány. A folyóirat egyelőre nem „hivatalos közlönye semmiféle pártnak“ csupán „függetlenségének“ egyelőre konkluziója rejt magában veszélyt. A második számban Faragó László: „A harmadik humanizmus és Harmadik Birodalom“ c. tanulmánya, elsősorban nekik maguknak szolgálhat tanulsággul.

(Losonc)

Szepesy László

SZALLÓ EGEK ALATT a címe Illyés Gyula legújabb verseskötetének. (Nyugat kiadása. 1935.) A verseskötet kicsi; s a száz egynehány oldal három szakaszában — Téli világ, Kiderül-beborul, Magyarok — a költő legutolsó négy-öt éve terméséből nagyon válogatottan nyújtja a verset. A válogatás szempontjait nem is nehéz meglátni. A kötet vezető szólását a harmadik csokor, a *Magyarok* viszi, viszont a megelőző kettő is túlnyomóan azonos zengedelmekkel cseng, ha meg is szakítják a szerelem, vagy az elmélyülő rajz játékaival. Így a kötet jellegét, ízét a költő „magyar“ versei adják. E nemű verseiben jár a csúcson, s még a szerelem s a tündöklő tündés ama szép, kecses rigmusai is, melyek megelőző kötetekben oly sűrűek, a „magyar“ versek párázataiban gőzlenek. A fajtabéli szerelme villódzik itt. Az a szemérmes szerelmi költészet, amire még a magyar klasszikusok szoktatták az olvasót. A kötetben különben uralkodik a dunántúli táj, illetve nem is a táj, hanem a dunántúli tájhoz kötött zselléreltetbe visszajáró költő tájjal, zsellérekkel, zsellérsorssal szolidáris éneke. Egy szorongó, elszoruló szív tiszta dalai ezek a versek, az alól a nyomás alól, melyet a költő a magyar dunántúli tájban azok közt érez, akiktől elszakadt, de akikhez egyre visszajár, most talán kissé programszerűen is vagy legalább is úgy válogatva meg verseit, mintha világát kizárólag ez adná. Viszont természetes és patakzatos ez a hang s mögötte a szív őszintén dobog, bár bizonyos távolság mindig megállapítható. Illyés a szálló egek alól szól valami mindent felemelő, tündériesítő realizmus csillogásában és sohasem pl. az egész vaskos, valóságos tájban. Fényrámás, tükrös, mindig tovaszálló filmszalag a táj s egy felettébb tudatos művész panorámájába illesztett kompozíció minden rajz vagy zsánerkép. Az egész magyar élet úgy jelenik meg nála, mint ahogy gyermekkorában ő az évet képzelte, „mint egy hosszú ut“, aminek a mentén nyüzsögnek, botladoznak a dunántúli táj élő- és emlék-figurái, koldusok, betyárok, cselédek, sőt e táj egész története az őskortól napjainkig, temetőivel, bucsúival, lakodalmaival, jeges havon síkló szánjaival, hársfasoraival, mindeivel e kis világnak, mely a költő számára szinte a teljes magyar élet: mindig mesteri és pontos rajzban; mindig a szeretet édes melegével. A szívével odahaza maradt költő versei ezek, minden eleven látományban áll, az élmény eleven gőze kicsap. Am épp ez az eleveenség a kaland, az ujramegtalálás, a nem-benne-élés áruló jegye. Mert ehhez az egészhez mégis van valami távolsága. Az a távolság ez, ami távolság — hogy egyelőre poétikai műszóval világítsunk rá — a lírikus és az epikus között jelentkezik a költői élményanyag kezelésében. A lírikus nyilvánvalóan mindig azonos élményanyagával. Ha táj és zsellérsors például az anyaga, akkor, amikor ezekről beszél, önmagáról beszél, az epikusnál viszont mindkettő „téma“, amit legjobb ereje leghajlékonyabb beleélésével énekel s szív szerint ezekre legfeljebb csak reagál, s ez a